

Демиденко В.О.

Національна академія внутрішніх справ

ЕВОЛЮЦІЯ ЗМІСТУ МУНІЦИПАЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Нині можемо спостерігати вагоме піднесення муніципального права України. Вказане зумовлене розвитком муніципально-правових відносин: збільшенням їх кількості, багатогранності, розмаїтості, розширенням суб'єктного та об'єктного складу, посиленням відповідальності (юридичної та муніципально-правової) за вчинення муніципально-правових деліктів.

При цьому муніципально-правові відносини є своєрідним яскравим показником результативності правового регулювання, демонстрації сильних та слабких сторін правової регламентації суспільних відносин.

Дане дослідження присвячене проблематиці розвитку доктрини змісту муніципально-правових відносин у процесі організації та функціонування муніципальної влади та його взаємозв'язку із загальнотеоретичним вченням про правовідносини.

Зміст муніципально-правових відносин може бути диференційований на юридичний та матеріальний (фактичний).

Юридичний зміст муніципально-правових відносин закріплений у нормах муніципального права, суб'єктивних правах та юридичних обов'язках учасників муніципально-правових відносин. Матеріальний (фактичний) зміст муніципально-правових відносин – це фактична поведінка або діяльність суб'єктів муніципально-правових відносин, спрямованих на реалізацію суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, пов'язаних із реалізацією права на місцеве самоврядування.

Ключові слова: *зміст муніципально-правових відносин, правовідносини, муніципально-правові відносини, суб'єкти муніципально-правових відносин, об'єкти муніципально-правових відносин.*

Постановка проблеми. Формулювання актуальності обраної теми публікації та визначення важливості розкриття проблеми цієї статті, на наш погляд, варто розпочати із встановлення лексичного та етимологічного значень слова «еволюція» з подальшою екстраполяцією цієї категорії стосовно змісту муніципально-правових відносин. Адже цей етап є одним із центральних та доволі вагомим, оскільки від якості та чіткості постановки питання залежить обрана методологія дослідження, його характер та, без перебільшення, й результати.

Необхідно зауважити, що академічний тлумачний словник української мови визначає слово «еволюція» як: 1) процес зміни, розвитку когось, чого-небудь; 2) форму розвитку, що полягає в безперервній, поступовій кількісній зміні, яка підготовляє якісну зміну [7, с. 453]. У свою чергу, етимологічний словник української мови встановлює, що слово «еволюція» запозичено з латинської мови книжним шляхом; лат. *evolutio*, «розвиток, розгортання», пов'язане з дієсловом *evolvere* – «розвиваю, розгортаю, розкочую» [16, с. 156].

З огляду на наведене вказане дослідження буде присвячене проблематиці розвитку доктрини змісту муніципально-правових відносин у процесі організації та функціонування муніципальної влади та його взаємозв'язку із загальнотеоретичним вченням про правовідносини.

При цьому слід підкреслити, що за останні роки така галузь національного права України, як муніципальне право, досить потужно та динамічно прогресує. Це пов'язано із запитом Українського народу на конституційну та муніципально-правову реформи, спрямовані на зміцнення правової, матеріально-фінансової, організаційної основи місцевого самоврядування, децентралізацію публічної влади, добровільне об'єднання територіальних громад, формування їх як спроможних тощо.

Разом із тим не варто забувати про стратегічну мету конституційної та муніципально-правової реформи. Вона, насамперед, полягає в підвищенні ефективності правового регулювання суспільних відносин нормами права загалом та нормами муніципального права зокрема. А, як відомо, суть

правового регулювання муніципального права полягає в реалізації норм цієї галузі у формі дотримання, виконання, використання та застосування в муніципально-правових відносинах.

Звичайно, піднесення муніципального права України автоматично передбачає розвиток муніципально-правових відносин: перш за все – збільшення їх кількості, багатогранності, розмаїтості, розширення суб'єктного та об'єктного складу, посилення відповідальності (юридичної та муніципально-правової) за вчинення муніципально-правових деліктів.

При цьому муніципально-правові відносини є своєрідним яскравим показником результативності правового регулювання, демонстрації сильних та слабких сторін правової регламентації суспільних відносин. Разом із тим варто зауважити про те, що якщо такі елементи муніципально-правових відносин, як суб'єкти та об'єкти, знайшли певне відображення в наукових дослідженнях, то зміст муніципально-правових відносин потребує системного, комплексного, повноцінного аналізу.

Аналіз публікацій і досліджень. На наше переконання, висвітлюючи зміст муніципально-правових відносин за участю багатоманітних суб'єктів цих правових відносин, розкриваючи науково-теоретичну сутність та правову природу змісту муніципально-правових відносин, виокремлюючи якісні риси його складових елементів, формулюючи поняття суб'єктивного права, юридичного обов'язку, законного інтересу учасників муніципально-правових відносин тощо, доцільно взяти до відома, перш за все, результати досліджень правників із теорії держави та права щодо доктрини правовідносин загалом та змісту правовідносин зокрема. Так, теорія правовідносин та їх зміст була предметом уваги в працях С. Алексеєва, В. Бабаєва, М. Байтіна, С. Бобровник, Є. Євграфової, А. Заєць, Д. Керімова, В. Копейчикова, В. Лазарева, М. Марченка, М. Матузова, О. Мурашина, В. Нерсесянца, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, Н. Пронюк, О. Петришина, П. Рабіновича, О. Скакун, О. Тихомирова, Ю. Ткаченко, М. Цвіка, М. Хавронюка, Ю. Шемшученка, Л. Явича та багатьох інших науковців, які зробили значний внесок у розквіт цього правового вчення.

Разом із тим істинне науково-теоретичне висвітлення змісту муніципально-правових відносин, на наше переконання, передбачає проведення порівняльно-правового аналізу відповідних досліджень щодо змісту правовідносин, проведених в інших юридичних науках. Зокрема, це стосується таких галузевих наук,

як конституційне, адміністративне, цивільне, господарське, трудове, фінансове, екологічне, земельне право тощо. Методологічна вірність цього підходу підтверджується, перш за все, багатоаспектним предметом правового регулювання муніципального права, внаслідок чого можна стверджувати про його комплексний характер та нерозривний зв'язок з іншими галузями національної системи права.

Водночас доктринальну основу цієї публікації становлять праці правників, що присвячені муніципально-правовим відносинам. При цьому варто зауважити, що ґрунтовного дослідження, присвяченого муніципально-правовим відносинам та їх змісту, поки не здійснено. Однак окремі аспекти цього важливого питання були предметом уваги в працях таких вчених, як: О. Батанова, М. Баймуратова, В. Борденюка, І. Галіахметова, Н. Камінської, Б. Калиновського, М. Корнієнка, В. Кравченка, В. Куйбіди, П. Любченка, М. Пітцика, В. Погорілка, М. Пухтинського, В. Рубцова, О. Солоненка, А. Селіванова та ін.

Мета дослідження – формування поняття змісту муніципально-правових відносин, здійснення структурної диференціації цього комплексного муніципально-правового явища, висвітлення складових елементів змісту муніципально-правових відносин за участю різноманітних суб'єктів цих відносин, демонстрація взаємозв'язку еволюції доктрини змісту муніципально-правових відносин із загальнотеоретичним вченням про правовідносини та прогресивним розвитком окремої галузі національної системи права – муніципального права України.

Виклад основного матеріалу. Варто наголосити, що муніципально-правові відносини відрізняються від інших правовідносин своїм змістом, оскільки вони виникають, змінюються та припиняються в особливій сфері – сфері реалізації права на місцеве самоврядування.

Водночас основою розкриття правової природи змісту муніципально-правових відносин, здійснення його науково-теоретичної характеристики є відповідні напрацювання теоретиків права щодо теорії правовідносин загалом та їх складових елементів, зокрема змісту. При цьому складність висвітлення проблематики змісту муніципально-правових відносин посилюється тим, що серед теоретиків права немає єдності поглядів щодо змісту правовідносин.

Варто зауважити, що найпоширенішим підходом є виділення матеріального або фактичного та юридичного змісту правовідносин.

Зокрема, на думку Ведернікова Ю.А. та Папірної А.В., фактичний зміст правовідносин – це реально здійснювані учасниками правовідносин дії, спрямовані на реалізацію їх суб'єктивних прав та юридичних обов'язків [11, с. 156].

У цілому є слушною наведена вище позиція. Водночас, на наш погляд, фактичні правовідносини можуть виникати, припинятися або змінюватися не лише внаслідок дій, але й шляхом бездіяльності. Ця теза прийнятна і до муніципально-правових відносин. Відповідно до ст. 46 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [2] сесія сільської, селищної, міської ради повинна бути скликана за пропозицією не менш як однієї третини депутатів від загального складу відповідної ради, виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради. Разом із тим, якщо уповноважені посадові особи на скликання сесії (сільський, селищний, міський голова або відповідний секретар) у двотижневий строк із дня звернення наведених вище суб'єктів цього не зробили, сесія може бути скликана депутатами відповідної ради, які становлять не менш як одну третину складу ради, або постійною комісією ради. Тобто бездіяльність у цьому випадку сільського, селищного, міського голови та секретаря відповідної місцевої ради породжує нові муніципально-правові відносини щодо скликання сесії та розгляду порядку денного й прийняття відповідних рішень, які за умови дотримання процесуальних норм муніципального права мають юридичну силу та обов'язкові до виконання, навіть незважаючи на відсутність сільського, селищного, міського голови та відповідного секретаря на такій сесії.

Інші випадки, де бездіяльність не припиняє муніципально-правові відносини, пов'язані зі статусом депутата місцевої ради. Наприклад, депутат місцевої ради подав на розгляд ради особисту заяву про дострокове складення ним депутатських повноважень. Проте місцева рада як один із суб'єктів вказаних муніципально-правових відносин проігнорувала цю заяву (бездіяла) та не вчинила жодних дій, спрямованих на розгляд її по суті. Як наслідок, відповідно до ч. 2 ст. 5 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» [3] депутатські повноваження цього депутата не припиняються, хоча останній не бажає і не виконує свої депутатські повноваження.

У свою чергу, Завальний А.М. та Колодій О.А. вбачають, що фактичний зміст правовідносин – це рівень реального здійснення юридичних прав і обов'язків учасниками правовідносин [21, с. 206].

Такий підхід має право на існування але, на наш погляд, потребує певного уточнення та корегування. По-перше, це стосується прийнятності використання в цьому випадку категорії «рівень». Адже слово «рівень» за академічним тлумачним словником української мови означає ступінь якості, величину і т. ін., досягнуті в чомунбудь [21, с. 547]. Відповідно, в контексті формування дефініції фактичного змісту правовідносин має бути передбачене визначення ступеня реальної реалізації суб'єктивних прав та юридичних обов'язків: високого, середнього або низького, що досить складно, та в цьому немає жодної практичної складової частини.

Також використання Завальним А.М. та Колодієм О.А. категорії «юридичні права та обов'язки» [21, с. 206] видається досить сумнівним. На наш погляд, у наведеному випадку під час розкриття фактичного змісту правовідносин краще послуговуватися термінами «суб'єктивні права» та «юридичні обов'язки». Адже юридичний обов'язок – це вид і міра належної, необхідної поведінки, здійснення якої залежить від волі суб'єкта правовідносин, але у випадку невиконання неодмінно має передбачати юридичну відповідальність. У той же час реалізація суб'єктивних прав у повній мірі залежить лише від волі учасника правовідносин. Інші учасники правовідносин, у тому числі з державно-владними або муніципально-владними повноваженнями, не можуть змусити, зобов'язати суб'єкта правовідносин реалізувати свої можливості (права). Звичайно, як права, так і обов'язки закріплені правовими нормами, але використання словосполучення «суб'єктивні права» більш влучно та концентровано відображає залежність їх реалізації від волі та свідомості суб'єкта правовідносин.

У цьому зв'язку викликає інтерес позиція Абдулаєва М.І. та Комарова С.О. щодо співвідношення об'єктивного та суб'єктивного права. Ми підтримуємо їх думку, що об'єктивне право є первинним щодо суб'єктивного, яке являється другорядним і похідним [6, с. 383]. Водночас важко погодитися з їх твердженням, що об'єктивне право не залежить від волі і свідомості суб'єктів, на відміну від суб'єктивного, яке у своїй реалізації залежить від волі і свідомості суб'єктів [6, с. 384]. На наш погляд, об'єктивне право на етапі його формування, дії також залежить від волі та свідомості учасників правовідносин, проте обмеженого кола (наприклад, суб'єктів, наділених законодавчими або нормотворчими повноваженнями тощо).

З огляду на наведене суб'єктивне право учасника муніципально-правових відносин – це вид і

міра можливої поведінки або діяльності суб'єкта муніципально-правових відносин, зумовлена нормами муніципального права та яка забезпечується шляхом: а) формування загальносоціальних та юридичних гарантій; б) охорони, що спрямована на профілактику порушень суб'єктивних прав та їх захист (відновлення порушеного правомірного стану й притягнення винних до юридичної відповідальності).

Беззаперечно, суб'єктивне право учасника муніципально-правових відносин має свою внутрішню будову. Зокрема, до структурних елементів суб'єктивного права учасника муніципально-правових відносин доцільно віднести: а) правомочність на свої праводіяння – передбачена нормами муніципального права можливість суб'єкта муніципально-правових відносин щодо власних активних дій або бездіяльності; б) правомочність на чужі дії – передбачена нормами муніципального права можливість суб'єкта муніципально-правових відносин вимагати відповідних дій від зобов'язаних суб'єктів, що кореспондує правомочності на свої праводіяння; в) правомочність користуватися певним благом – передбачена нормами муніципального права можливість суб'єкта муніципально-правових відносин задовольнити свої потреби та інтереси в різноманітних сферах (політичній, соціально-економічній, духовній тощо); г) правомочність захисту суб'єктивного права – передбачена нормами муніципального права можливість суб'єкта муніципально-правових відносин звертатися за підтримкою та захистом суб'єктивного права до уповноважених органів публічної (державної і муніципальної) влади, що включає створення гарантії реалізації, профілактику ймовірних деліктів щодо суб'єктивного права та його охорону (відновлення правомірного стану й притягнення винних до муніципально-правової та інших видів юридичної відповідальності).

На думку Гао Яньцзюнь, захист суб'єктивного права включає не лише відповідне звернення до органів державної влади, а й самозахист [13, с. 5]. Видається, що така позиція є слушною з огляду на ч. 6 ст. 55 Конституції України.

Разом із тим, цікавим до розуміння матеріального аспекту змісту правовідносин є підхід Скакун О.Ф. Вона відзначає, що матеріальний (фактичний) аспект змісту правовідносин – це фактична поведінка (дія чи бездіяльність) учасників суспільних відносин, яку правомочний може, а правозобов'язаний – повинен здійснити, тобто реальні дії з реалізації суб'єктивних прав та юридичних обов'язків [19, с. 394]. Ми підтримуємо

цю позицію, але водночас певні її положення, на наше бачення, потребують удосконалення. Зокрема, Скакун О.Ф. зауважує, що матеріальний (фактичний) аспект змісту правовідносин – це фактична поведінка (дія чи бездіяльність) учасників суспільних відносин. Видається, що термін «поведінка» лише частково відображає суть матеріального аспекту змісту правовідносин. Так, категорія «поведінка» абсолютно прийнятна щодо таких учасників правовідносин, як фізичні особи в різноманітних правових статусах (громадянин, іноземець, апатрид, мігрант, біженець тощо), але є проблемним її застосування до таких учасників суспільних відносин, як юридичні особи, в тому числі з державно-владними (наприклад, Верховна Рада України) або муніципально-владними (приміром, міська рада) повноваженнями. Щодо них мова може йти про діяльність. Адже слово «поведінка» в академічному тлумачному словнику української мови визначається як: а) сукупність чийх-небудь дій і вчинків; спосіб життя; б) певні дії, вчинки взагалі [9, с. 637]. Слово «діяльність» у цьому ж словнику розкривається як робота, функціонування якоїсь організації, установи, машини і т. ін. [8, с. 311].

Доцільно зазначити, що не спостерігається єдності і в розумінні юридичного змісту правовідносин. Як правило, юридичний зміст правовідносин розглядається як зафіксовані в нормах права суб'єктивні права та юридичні обов'язки їх учасників [21, с. 204].

Разом із тим Дашковська О.Р. зауважує, що юридичний зміст правовідносин становлять правомочності, які виникають на основі суб'єктивних прав, та юридичні обов'язки [17, с. 344]. При цьому суб'єктивне право – це гарантована правом міра можливої або дозволеної поведінки особи. До суб'єктивних прав, на її переконання, належать фундаментальні демократичні права і свободи особи [17, с. 345]. Як видається, на наш погляд, до суб'єктивних прав як міри можливої і дозволеної поведінки належать не лише фундаментальні демократичні права і свободи особи, а всі без виключення права і свободи людини, незалежно від рівня нормативно-правового акту, що їх фіксує. З огляду на те, що мова йде про можливість особи діяти певним чином або утриматися від здійснення дій, окрім прав і свобод особи, доцільно говорити і про законні інтереси.

Таку думку фактично поділяє і Скакун О.Ф. Вона зауважує, що суб'єктивне право та юридичний обов'язок належать до основного змісту правовідносин [19, с. 396]. На її думку, закон-

ний інтерес – це простий юридичний дозвіл, що закріплений у законі або впливає з його змісту та виражається в можливостях суб'єкта права користуватися конкретним соціальним благом, а іноді – звертатися по захист до компетентних державних органів або громадських організацій із метою задоволення своїх потреб, які не суперечать суспільним [19, с. 397].

Мусимо зауважити, що з даною дефініцією «законного інтересу» ми не згодні, зважаючи на такі аргументи: а) законні інтереси – це можливості, що не закріплені в нормах об'єктивного права, але цим нормам не суперечать та впливають із їх логіки та духу. Якщо певні можливості закріплені в законі, то мова вже йде не про законні інтереси, а про права і свободи людини; б) ми не підтверджуємо тезу, що суб'єкт правовідносин може іноді звертатися за захистом порушених можливостей. На наше переконання, людина завжди має гарантію судового захисту порушеного законного інтересу; в) також ми не поділяємо суб'єктний склад захисту порушених можливостей учасника правовідносин. До них Скакун О.Ф. відносить компетентні державні органи та громадські організації. Як видається, громадські організації не здійснюють захист прав, свобод і законних інтересів. Адже захист передбачає притягнення правопорушників до юридичної відповідальності за діяння, спрямовані проти прав, свобод, законних інтересів, а також поновлення попереднього правомірного стану. Для громадських організацій більше характерні окремі елементи щодо охорони прав, свобод, законних інтересів, що проявляється в комплексі заходів, спрямованих на попередження правопорушень, підвищення рівня правової свідомості та правової культури, позитивне сприяння щодо притягнення винних до юридичної відповідальності тощо. Також варто зазначити, що не лише компетентні державні органи здійснюють захист прав, свобод, законних інтересів, а й органи місцевого самоврядування. Наприклад, відповідно до ст. 79 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [2] сільська, селищна, міська рада шляхом таємного голосування не менш як двома третинами голосів депутатів від загального складу ради може достроково припинити повноваження сільського, селищного, міського голови, якщо останній порушує Конституцію або закони України, права і свободи громадян. Відповідно, суб'єкт правовідносин щодо захисту своїх прав, свобод і законних інтересів може звертатися, на наш погляд, до компетентних органів публічної влади (державної і муніципальної).

Правильність наших думок щодо розуміння категорії «законні інтереси» особи підтверджується і Рішенням Конституційного Суду України «У справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес)» [5].

Разом із тим категорії «права», «свободи», «законні інтереси» притаманні таким учасникам муніципально-правових відносин, як фізичні особи, та не характерні для юридичних осіб та посадових осіб. Тому Скакун О.Ф. зауважує, що юридичний зміст правовідносин у широкому значенні – це суб'єктивне право, юридична відповідальність (для посадових осіб) [19, с. 395]. Мусимо зауважити, що у сформульованому Скакун О.Ф. широкому розумінні юридичного змісту правовідносин окремі елементи дублюються. Адже права і обов'язки у своїй сукупності щодо посадових осіб і означають повноваження. Зважаючи на це, пропонуємо включити до юридичного змісту правовідносин у широкому розумінні (за участю суб'єктів з державно-владними або муніципально-владними повноваженнями) такий елемент, як компетенція: а) предмети відання; б) права; в) обов'язки.

Водночас, на думку Галіахметова І.А., муніципально-правові відносини, зокрема публічне правовідношення, передбачають обов'язкову наявність суб'єкта з повноваженнями владного характеру, публічно-правовим статусом і компетенцією [12, с. 39]. Цілком погодитися із цим твердженням ми не можемо. Наведемо приклад. Львівське комунальне підприємство (далі – ЛКП) «Транспортна фірма «Львівспецкомунтранс» [20], створене рішенням Львівської міської ради та підпорядковане Департаменту з питань поводження з відходами Львівської міської ради, надає послуги членам територіальної громади м. Львова з вивезення твердих побутових відходів та рідких нечистот. Жоден із суб'єктів муніципально-правових відносин за участю члена територіальної громади та ЛКП «Львівспецкомунтранс», що уповноважене рішенням місцевої ради на надання послуг, не є суб'єктом із повноваженнями владного характеру.

Доцільно зауважити, що Скакун О.Ф. в юридичний зміст правовідносин у широкому значенні, крім суб'єктивного права, юридичного обов'язку, включає і юридичну відповідальність (для посадових осіб) [19, с. 395]. На наш погляд, наявність

юридичної відповідальності в юридичному змісті правовідносин є зайвою. Адже юридична відповідальність є вже наслідком невиконання юридичного обов'язку. При цьому юридичний обов'язок, як правило, розкривається теоретиками права як вид і міра належної (необхідної) поведінки суб'єкта права [14, с. 152].

На наш погляд, юридичний обов'язок як складовий елемент юридичного змісту муніципально-правових відносин – це встановлена муніципально-правовою нормою вид і міра належної поведінки або діяльності суб'єкта муніципально-правових відносин, що забезпечується через механізм притягнення до муніципально-правової відповідальності та/або іншого виду юридичної відповідальності (адміністративної, кримінальної тощо). Разом із тим складовими компонентами юридичного обов'язку суб'єкта муніципально-правових відносин є: а) необхідність здійснювати певні дії або утриматися від них; б) необхідність реагувати на законні вимоги уповноваженої сторони щодо певного виду і міри поведінки або діяльності; в) необхідність нести муніципально-правову відповідальність та/або інший вид юридичної відповідальності залежно від складу делікту; г) необхідність поважати та не перешкоджати користуванню певним благом уповноваженою стороною.

Іноді в юридичній літературі можна знайти погляд, згідно з яким не варто вважати юридичним обов'язком тільки той, що супроводжується санкцією [19, с. 397]. Із цим твердженням не можна цілком погодитися. Звичайно, випадки регламентації в законодавстві України юридичних обов'язків, не підкріплених за порушення відповідними санкціями юридичної відповідальності, непоодинокі. Водночас, на нашу думку, будь-який юридичний обов'язок має передбачати юридичну відповідальність за його не виконання. Інакше розмивається правова природа категорії

«юридичний обов'язок». Правовідносини, юридичний зміст яких становлять суб'єктивні права та юридичні обов'язки, що не підкріплені санкціями за невиконання, мають значну вірогідність бути далекими від моделі відносин, що закладена в правовій нормі [15].

Адже юридичний зміст муніципально-правових відносин є засобом забезпечення відповідності матеріального змісту цих відносин вимогам муніципального законодавства [18, с. 34].

На наш погляд, зміст муніципально-правових відносин може бути диференційований на юридичний та матеріальний (фактичний).

При цьому юридичний зміст муніципально-правових відносин це закріплений у нормах муніципального права, суб'єктивних правах та юридичних обов'язках учасників муніципально-правових відносин.

Суб'єктивне право учасника муніципально-правових відносин – це вид і міра можливої поведінки або діяльності суб'єкта муніципально-правових відносин, зумовлена нормами муніципального права, яка забезпечується шляхом формування гарантій її реалізації та охорони. Юридичний обов'язок суб'єкта муніципально-правових відносин – це встановлена муніципально-правовою нормою вид і міра належної поведінки або діяльності суб'єкта муніципально-правових відносин, що забезпечується через механізм притягнення до муніципально-правової відповідальності та/або іншого виду юридичної відповідальності (адміністративної, кримінальної тощо).

Матеріальний (фактичний) зміст муніципально-правових відносин – це фактична поведінка або діяльність суб'єктів муніципально-правових відносин, спрямована на реалізацію суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, пов'язаних із реалізацією права на місцеве самоврядування.

Список літератури:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. К.: Юрінком, 1996. 80 с.
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР (зі змінами і доповненнями, внесеними законами України станом на 22 березня 2018 року № 2376-VIII). Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24. Ст. 170.
3. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11 липня 2002 року № 93-IV. Офіційний вісник України. 2002. № 31. Ст. 1453.
4. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування: Закон України від 15 липня 1997 року № 452/97-ВР. Офіційний вісник України. 1997. № 29. Ст. 8.
5. У справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес): Рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 року № 18-рп/2004. Офіційний вісник України. 2004. № 50 Ст. 3288.

6. Абдулаев М.И., Комаров С.А. Проблемы теории государства и права. СПб.: Питер, 2003. 576 с.
7. Академічний тлумачний словник української мови в 11 томах. Том 2, 1971. С. 453.
URL: <http://sum.in.ua/s/evoljucija>.
8. Академічний тлумачний словник української мови в 11 томах. Том 2, 1971. С. 311.
URL: <http://sum.in.ua/s/dijaljnistj>.
9. Академічний тлумачний словник української мови в 11 томах. Том 6, 1975. С. 637.
URL: <http://sum.in.ua/s/povedinka>.
10. Академічний тлумачний словник української мови в 11 томах. Том 8, 1977. С. 547.
URL: <http://sum.in.ua/s/rivenj>.
11. Ведерніков Ю.А., Папірна А.В. Теорія держави і права: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 333 с.
12. Галіахметов І.А. Змістова складова муніципально-правових відносин: теоретичний аспект. Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 6. С. 37–40. URL: http://www.pap.in.ua/6_2016/11.pdf.
13. Гао Яньцзюнь Некоторые вопросы теории правоотношения: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М, 1995. 24 с.
14. Гусарев С.Д., Олійник А.Ю., Слюсаренко О.Л. Теорія права і держави: навч. посіб. К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 270 с.
15. Демиденко В.О. Реалії та тенденції сучасної конституційної реформи в аспекті підвищення ефективності публічної влади в Україні. Часопис Київського університету права. 2017. № 2. С. 48–52.
16. Етимологічний словник української мови: В 7 т. Т. 2: Д – Копці / Укл.: Н.С. Родзевич та ін. 1985. 572 с. URL: http://litopys.org.ua/djvu/etymolog_slovyk.htm.
17. Загальна теорія держави і права: підручник / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
18. Муниципальное право: учебник / Под ред. А.Н. Костюкова. М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2012. 687 с.
19. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: Підручник. 3-тє видання. К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. 524 с.
20. Статут Львівського комунального підприємства «Транспортна фірма «Львівспецкомунтранс». URL: https://city-adm.lviv.ua/public-information/utilities/lkp-transportna-firma-l-vivspetskomuntrans/statut/5008/download?cf_id=36.
21. Теорія держави та права: навч. посіб. / Є.В. Білозьоров, В.П. Власенко, О.Б. Горова, А.М. Завальний. К.: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
22. Камінська Н.В., Горун О.В., Фатхутдінова О.В. Теорія держави та права : навч. посіб. К.: КНТ, 2011. 216 с.
23. Камінська Н.В. Суб'єкти місцевого і регіонального самоврядування: національний і міжнародний виміри реалізації. Публічне право. 2014. № 1. С. 121–128.
24. Пріоритетні напрями досліджень розвитку держави і права в умовах євроатлантичної інтеграції України. Монографія за ред. професора Наталії Камінської. К., 2018. 300 с.

ЭВОЛЮЦИЯ СОДЕРЖАНИЯ МУНИЦИПАЛЬНО-ПРАВОВЫХ ОТНОШЕНИЙ

Сегодня можно наблюдать развитие муниципального права Украины. Указанное обусловлено развитием муниципально-правовых отношений: увеличением их количества, многогранности, разнообразия, расширением субъектного и объектного состава, усилением ответственности (юридической и муниципально-правовой) за совершение муниципально-правовых деликтов.

При этом муниципально-правовые отношения являются своеобразным ярким показателем результативности правового регулирования, демонстрацией сильных и слабых сторон правовой регламентации общественных отношений.

Данное исследование посвящено проблематике развития доктрины содержания муниципально-правовых отношений в процессе организации и функционирования муниципальной власти и ее взаимосвязи с общетеоретическим учением о правоотношениях.

Содержание муниципально-правовых отношений может быть дифференцировано на юридическое и материальное (фактическое). Юридическое содержание муниципально-правовых отношений – это закрепленные в нормах муниципального права субъективные права и юридические обязанности участников муниципально-правовых отношений. Материальное (фактическое) содержание муниципально-правовых отношений – это фактическое поведение или деятельность субъектов муниципально-правовых отношений, направленных на реализацию субъективных прав и юридических обязанностей, связанных с реализацией права на местное самоуправление.

Ключевые слова: *содержание муниципально-правовых отношений, правоотношения, муниципально-правовые отношения, субъекты муниципально-правовых отношений, объекты муниципально-правовых отношений.*

EVOLUTION OF THE CONTENT OF MUNICIPAL-LEGAL RELATIONS

Today, one can observe the significant development of the municipal law of Ukraine. This is due to the development of municipal-legal relations: increasing their number, multiplicity, expansion of the subject and object structure, strengthening of responsibility (legal and municipal) for the conduct of municipal-legal delinquencies.

At the same time, the municipal-legal relations is a peculiar bright indicator of the effectiveness of legal regulation, demonstration of the strengths and weaknesses of the legal regulation of social relations.

This research is devoted to the problems of the development of the doctrine of the content of municipal-legal relations in the process of organization and functioning of the municipal government and its relationship with the general theoretical doctrine of legal relations.

The content of municipal-legal relations can be differentiated into legal and material (actual). The legal content of the municipal-legal relations is the subjective rights and legal obligations of the participants of the municipal-legal relations, which are enshrined in the norms of municipal law. The material (actual) content of the municipal-legal relations is the actual behavior or activity of the subjects of the municipal-legal relations, directed on realization of subjective rights and legal duties connected with realization of the right to local self-government.

Key words: *content of municipal-legal relations, legal relations, municipal-legal relations, subjects of municipal-legal relations, objects of municipal-legal relations.*